

Ken arvaa huomisen

Pidin alkusyksystä kirjastoammattilaisille puheenvuoron, jonka valmistelussa yllätyin itsekkin sen suhteen, miten tulevaisuuden näköalat olivat muuttuneet 2000-luvun lopusta. Kun kävin läpi keskeisiä kansainvälisiä ja suomalaisia tulevaisuuden tutkimuksen skenaarioita, ne olivat ravistelevaa luettavaa. Tulevaisuuden ennusteiden koordinaatteja on tyypillisesti hahmotettu talouden ja teknologian kehityksestä käsin, mutta nykyisellään puhutaan voimakkaammin laajasta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Muutosten tarkastelukulma on myös muuttunut; kehitysoptimismiin sijaan ennakointien sävy on monelta osalta kriisikeskeinen.

Talous on kriisien keskipisteessä, mikä ei johdu varojen puutteesta, vaan niiden jakautumisesta. Polarisaatio ja keskittymiskehitys on globaalia, mutta myös paikallista. Suomessakin talouden tilanne on näköalaksymys; samaan aikaan, kun meneillään ovat tuntuvat leikkaukset, yritykset odottavat ennakoitua suurempia osinkoja.

Julkiset palvelut ovat eläneet 2000-luvulla onnellista aikaa. Taloudellinen nousu on luonut työpaikkoja ja uudet teknologiat ovat tuoneet keveyttä ja tehoa arkeen. Nyt näkymät ovat muuttuneet epävakaisiksi. Digitalisaatiolta odotetaan edelleen innovaatioita ja potkua kehitykselle, mutta sen näköalat eivät enää näytä ainoastaan siunauksellisilta. Syvenevän automaation ja robottien katsotaan luovan, mutta myös hävittävän työpaikkoja. Verkosta on tullut paitsi mahdollistaja, myös turvallisuusongelmien sekä valtapoliittisten ja taloudellisten kiistojen näyttämö.

Taloudella perustellaan edessä olevia vuosikymmenien suurimpia ja radikaaleimpia julkisen sektorin leikkauksia, joiden mukana katoaa kokonaisia tieteenaloja, ja ne koettelevat vahvojakin toimijoita. Suurimpien korkeakoulujen työvoiman vähenykset kohdentuvat jo yli 1 000 henkilöön ja koskettavat myös kirjastoja. Museoviraston kirjastoa uhkaa lakkauttaminen kokonaisuudessaan.

Näin suuret leikkaukset eivät ole vain kausiluontoinen ongelma, vaan ne muuttavat toiminnan rakenteita. Lopetettuja virkoja ja yksikköjä harvoin perustetaan uudelleen, mutta työt eivät kuitenkaan vähene. Ylisuuret leikkaukset johtavat myös siihen, että työvoimaa tarvitaan edelleen, mutta sitä voidaan palkata vain väliaikaisesti. Näin syntyy samalla akateeminen halpa- ja pätkätyövoimareservi. Voi kysyä, oliko näin tarkoituskin?

Suomalaisten tulevaisuudentutkijoiden neljässä skenaariossa hyvinvointivaltion tulevaisuudesta julkiset palvelut eivät enää ole

esillä kuin heikosti kannattelevana taustavoimana. Se on surullinen ennuste tulevasta. Ennuste ei kuitenkaan perustu Suomen talouden poikkeukselliseen heikkoon tilaan, joka EU-maiden vertailussa ei edes näytä heikolta. Suomen kilpailukyky on kansainvälisissä vertailuissa kärjen tuntumassa, ja velkaantumisaste EU-maiden joukossa keskitasoa. Miksi sitten olisi tarpeen uudistaa yhteiskunta hävittämällä tietoisesti julkisia palveluja?

Julkisen sektorin kaventaminen, yksityistäminen ja ulkoistaminen ovat kansainvälinen trendi, joka näyttää etenevän, vaikka sen rationaaliset perustelut olisivat hauraat. Sen rinnalla syvenevän automaation katsotaan johtavan siihen, että pitkällä tähtäimellä työn käsite muuttuu; ja työtä on yhä harvemmilla. Mitä meillä sitten on? Ja millaisia intressejä julkisen sektorin purkaminen ja uudelleenrakentaminen palvelee? Tulevaisuuden rakentamisen kysymykset ovat myös arvo- ja intressikysymyksiä. Kun uutta yhteiskuntaa rakennetaan ja vanhaa puretaan, kysymyksiä mielekkyydestä ja tarkoituksenmukaisuudesta pitäisi kysyä ennen luovaa tuhoa ja suurta restaurointia sekä tarkistaa faktat. Trendikkyudesta voi tulla kallis inhimillinen lasku, jos sen sisältöä ei punnita tarkemmin.

– Päivikki Karhula